

Bir Saha Çalışması

ALEVİLERE YÖNELİK AYRIMCILIK

MAZLUMDER İstanbul Şubesi

MAZLUMDER
İSTANBUL ŞUBESİ

Alevilere Yönelik Ayrımcılık

Bir Saha Çalışması

Fatma Betül DEMİR
Zehra İPEK

İSTANBUL, 2015

İçindekiler

TEŞEKKÜR	4
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ.....	8
1. AYRIMCILIĞA DAİR TEMEL KAVRAMLAR	9
1.1. EŞİTLİK İLKESİ.....	9
1.1.1.Şekli Eşitlik	10
1.1.2. Maddi Eşitlik.....	10
1.2. AYRIMCILIK YASAĞI.....	10
1.3.AYRIMCILIK YASAĞIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	11
1.3.1. Doğrudan Ayrımcılık	11
1.3.2. Dolaylı ayrımcılık.....	11
1.3.3. Taciz	12
1.3.4. Makul Uyumlulaştırma Yapmama.....	12
2.ALEVİLERE YÖNELİK AYRIMCILIK	13
2.1.TÜRKİYE TARİHİNDE ALEVİLER	13
2.2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	15
2.3.VERİ ANALİZİ.....	15
2.3.1. Ayrımcılığın Deneyimlenmesi	16
2.3.2.Yasal Talepler.....	21
2.3.3.Ayrımcılığın Sebep ve Kaynakları.....	23
2.3.4.Çözüm.....	27
3. SONUÇ VE ÖNERİLER	28
3.1. ALEVİLİĞİN TANIMLANMASI VE ALEVİ KİMLİĞİNİ MERKEZDE TUTMA GAYRETİ.....	29

3.2. CEMEVLERİNİN STATÜSÜ	30
3.3.1982 ANAYASASI	32
3.4. ZORUNLU DİN DERSLERİ	34
3.5. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	36
4. KAYNAKÇA.....	37
5. EKLER.....	39
Ek-1.....	39
Ek-2.....	40

TEŞEKKÜR

Ali Kenanoğlu, Doğan Bermek ve Cafer Solgun'a İstanbul'daki cemevlerine ulaşım konusunda yaptıkları yardımlardan ötürü teşekkür ederiz.

Görüşme talebiyle kapısını çaldığımız tüm cemevlerinin dedeleri, yönetici ve çalışanlarına ve görüşmeyi kabul eden katılımcılara teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Bekir Berat Özipek ve Mehmet Yaşar Soyalan'a yaptıkları akademik danışmanlıktan ötürü teşekkür ederiz.

Alevilere yönelik ayrımcılık konusunda çalışmamızda bizi cesaretlendiren ve değerli fikirlerini bizimle paylaşan hocamız Doç. Dr. Göklem Tekdemir Yurttaş' a teşekkür ederiz.

Ayrımcılık Komisyonu Koordinatörü Taner Ayaz'a çalışmanın yapılandırılması ve bölümlerin oluşturulması konusundaki yardımlarından ötürü teşekkür ederiz.

Ayrımcılık Komisyonu üyelerinden Büşra Eser, Ayşegül Er, Mustafa Karadağ, Esra Süreyya Kılınç ve Ayşenur Halıcıoğlu'na çalışmanın başlangıç aşamasındaki desteklerinden ve görüşmelere iştirakçi olmalarından dolayı teşekkür ederiz.

Çalışmanın görüşme kayıtlarının yazıya dökülmesinde verdikleri destekten dolayı Fatma Betül Öter Sağman ve Şeyma Demir'e teşekkür ederiz.

MAZLUMDER çalışanları Gürcan Onat, Zeliha Altuntaş ve Gamze Karasüleymanoğlu'na raporlama çalışması boyunca verdikleri teknik destekten dolayı teşekkür ederiz.

Raporun son okumasını yapıp değerlendirme konusunda verdikleri destekten ötürü, Leyla Demir, Gökhan Türkoğlu, Semih Biten, Şakir Gülmez, Kübra Kurt ve Akife Alan' a teşekkür ederiz.

Kapak tasarımını yapan Gökhan Kavak ve hukuki desteğini bizden esirgemeyen Halim Yılmaz' a teşekkür ederiz.

Fatma Betül Demir & Zehra İpek

ÖNSÖZ

“Ayrımcılık” konusu değişen şekillerde olsa da tarih boyunca insanlığın en büyük sorunlarından olagelmıştır. İnsanlar, kimi zaman ayrımcılığa maruz kalmış kimi zaman ise ayrımcılığı uygulayan taraf olmuştur. Ayrımcılığa maruz kalma/bırakma durumu; hem kişisel ve hem de topluluk düzeyinde süregelmiştir. Ayrımcılık; başta din, dil, renk, etnik yapı, ekonomik ve sosyal durum, bölge, hastalık, cinsiyet vs. olmak üzere birçok nedenle uygulanagelmıştır. Öte yandan tarihsel ilerleme ile ayrımcılığın azalacağı düşünülse de yaşanan tecrübeler ne yazık ki hiç de azalmadığını göstermektedir.

İnsanın olduğu her yerde var olabilen ayrımcılık, aileden devlete kadar her yere sirayet etmiş ve etkin bir şekilde günümüze kadar varlığını sürdürme gelmiştir. Ayrımcılığı, öncelikle bireysel, zihinsel, fikri ve psikolojik; ardından sosyal, siyasal, ekonomik ve dini bir gerçeklik zeminine oturtmak mümkündür. Az veya çok hemen hemen her birey ve topluluğun bu hastalıkla malul olduğunu görmekteyiz. Nitekim hemen her birey ve toplum hem ayrımcılığa maruz kalan ve hem de bizzat ayrımcılığı uygulayan konumunda olabilmektedir. Bu nedenle ayrımcılığın ne olduğu, nerede başlayıp nerede bittiği konusu da kişiden kişiye, toplumdaki topluma değişkenlik gösterebilmektedir. Her birey ve/veya toplum bir başkasına ayrımcılık yapabilmekte, buna da “ötekileştirerek” başlamaktadır. Bu nedenle ayrımcılık adeta hayatın bir gerçeğidir. Ancak bu “kabullenilmesi değil, mücadele edilmesi gereken” bir gerçekliktir.

İnsan bireysel ve fikri düzlemde; önce kendi zihninde, ayrımcılığın her türüne ait izlerini bulup temizlemedikçe, en azından vicdanında mahkûm etmedikçe toplumsal arınmanın gerçekleşmesi mümkün olamaz. Aksi durumda; herkes maskeler takmaya, kendi maruz kaldığı ayrımcılığı gündeme taşımaya, onun üzerinden bir teoloji ve siyaset üretmeye devam eder. Ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel anlamda güçlü olanlar, daha az güçlü olanları, onlar da daha az güçlü olanları, yani her kişi, grup veya zümre kendinden zayıf olanı ötekileştirip dışlayarak ayrımcılığı egemen kılmaya devam edecektir. Bu çerçevede her birey ve grup

konjonktüre uygun yapı ve gruplarla ortaklıklar kurarak kendisine yapılan ayrımcılıkla mücadele ederken yeni ayrımcılıklar üretmeye devam edecektir. Dünya ölçeğinde yaşananlar böyle olduğu gibi Türkiye ölçeğinde yaşananların da bu şekilde olageldiğini görüyoruz.

Adalet duygusu; öncelikle vicdanlarda kendisine bir yer bulup, orada söz sahibi olursa bunun toplumsal yansımaları da söz konusu olabilecektir. Toplumsal yapıların geneli adaleti ikame etmek için değil, güç devşirmek için bir zorunluluk olarak inşa edildiğinden ötekileştirme ve ayrımcılığın bu yapının temel taşlarını oluşturduğunu görmekteyiz. Türkiye'deki hemen hemen her sosyal yapının (devletten, dini ve dini olmayan bütün cemaatlere kadar) omurgasının da bu şekilde oluştuğunu görmekteyiz. Dolayısıyla anılan yapıların "öteki"ni üretmesi ve "ayrımcılık" yapması doğası gereğidir. Bu yapılardaki ötekileşmenin boyutları ve ayrımcılık yapılan alan ve ayrımcılığa uğrayan sosyal ve dini grupların tespiti belki bir özeleştirme yapılması konusunda bir farkındalık oluşturabilir. Bu bağlamda Alevilerin maruz kaldığı ayrımcılığın MAZLUMDER tarafından ortaya konulması, karşılıklı olarak empati yapılmasına zemin hazırlayabilir ve toplumsal barışa bir katkı sağlayabilir düşüncesindeyiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisinin ürettiği makbul vatandaş sınıfına aykırı addedilen, Alevilerin hakları; çözülememiş bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Dersim hadisesinden zorunlu din derslerine kadar uzun ve çok boyutlu bir tarihi süreci olan Alevilik meselesinin, esasen Türkiye'nin diğer temel sorunları ile iç içe geçmiş ve aynı kaynaktan vücut bulmuş olduğunu görmekteyiz. Herkesi, Türk-Sünni ve seküler kabul eden ve böyle olmaya zorlayan kurucu ideolojinin; geleneksel-devletçi olmayan Sünnileri, Türk olmayanları, Müslüman olmayanları veya çalışmamızda irdelediğimiz üzere Alevileri farklı farklı yöntemlerle baskı altına alarak tedip etmeye çalıştığını görmekteyiz.

Darbe mahsulü olan ve tek parti despotizminin tüm unsurlarını taşıyan 1982 Anayasası ile hala diri olan bu kurucu ideoloji sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşları ile arasındaki dini ve etnik ayrımcılık sorunlarını çözememiş; din,

vicdan ve ifade hürriyeti dahil birçok hak ve özgürlüğün olması gerektiği gibi kullanılmasının önündeki engelleri aşamamıştır.

Burada altı çizilmesi gereken nokta, sorun her ne kadar devletin bilinçli tek tipleştirme politikaları neticesinde vücut bulmuş olsa da aslında gelinen aşama itibari ile sorunun toplumda bir karşılık bulduğu gerçeğidir. Mahiyeti itibari ile Cumhuriyet ile ortaya çıkmamış olan Alevi sorunu; devletin Sünni kitleler arasında Aleviliğe dair var olan ön yargıları beslemesi ve kışkırtması üzerine büyümüştür. Genel olarak Aleviler, devlet içinde kendilerini güvende hissedemedikleri gibi yer yer Sünni kitleler nezdinde de güvensizlik hissi ile karşı karşı olmuş olduklarını görmekteyiz.

Dolayısı ile Alevilerin maruz kaldığı ayrımcılığın; MAZLUMDER İstanbul Şubesi Ayrımcılık Komitesi'nin bu çalışması ile ortaya konmaya çalışılması, yukarıda bahsedilen özeleştirici için karşılıklı olarak empati yapılması ve toplumsal barışa bir katkı sağlayabilme amacı çerçevesindedir. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

GİRİŞ

İşte o zaman Rabbin meleklere: "Bakın, Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım!" demişti. Onlar: "Seni övgüyle yüceltip takdîs eden bizler dururken, orada, bozgunculuğa ve yozlaşmaya yol açacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler. [Allah:] "Sizin bilmediğiniz (çok şey var, onları) Ben bilirim!" diye cevapladı." (Bakara-30)

İnsanoğlunun yeryüzündeki serencamı bir yönüyle var oluşsal çatışmaları içerirken bir yönüyle de bitmez tükenmez bir adalet-zulüm çatışması şeklinde okunabilir. Aynı eksen de birey ve toplumun öncelikli hedefi insanlık tarihinin en kadim meselelerinden biri olan adaleti tesis etmek olmuştur. Adalet-zulüm ikilemindeki en başat meselelerden biri ise bugün ayrımcılık olarak tanımladığımız, insana / bir insan grubuna sahip olduğu öz nitelikler sebebiyle haksız muamele edilmesi olmuştur. Bu sebeptendir ki ayrımcılık günümüzün de üzerinde en çok tartışılan sorunlarından biridir. Önyargıların tutumlara dönüşmesiyle oluşan ayrımcı uygulamalar her şeyden önce insanlık onuruna zarar vermekte ve bu nedenle yasalar çerçevesinde müeyyideye tabi tutulması gereken bir hal almaktadır.

Bu çalışma insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sürdürülmesi idealiyle hareket eden **MAZLUMDER İstanbul Şubesi Ayrımcılık Komitesi**'nin 2014-2015 yılları arasında yaptığı çalışmanın bir sonucudur. Ayrımcılık üzerine yapılan okumalar ve komite içi tartışmalardan sonra **Alevilere Yönelik Ayrımcılık** üzerine çalışılmış ve bu çalışmanın Aleviliğin tarihi, tanımlanması vb. tartışmalarından uzak durularak, yalnızca Alevi vatandaşların yaşadığı sıkıntıları dile getirebilecek bir saha çalışması olarak planlanmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da bulunan yaklaşık 10 Cemevi önceden aranıp randevu alınmış, görüşmeyi kabul eden 17 katılımcı ile kendi kişisel deneyimleri, yarı yapılandırılmış bir form eşliğinde konuşulmuş ve bunların nitel araştırma yöntemleri bağlamında değerlendirilmesiyle çalışma oluşturulmuştur.

Çalışmanın ilk kısmı ayrımcılığın hukuksal boyutunu ele alan temel kavramları verirken sonraki kısım çalışma verileri ve analizi ile sonuçlardan oluşmaktadır.

1. AYRIMCILIĞA DAİR TEMEL KAVRAMLAR

1.1.EŞİTLİK İLKESİ

Tarihsel arka plan ile birlikte ele alındığında eşitlik ilkesinin, pozitif hukuk sistemi içinde yer alması, modern dönemle birlikte olmuştur. Eşitlik ilkesi hukuki metinlerde ilk defa 18.yy. sonunda Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ilk maddesinde, "**insanlar haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar**" şeklinde geçer (Karan, 2012). Eşitlik ilkesinin çeşitli nedenlerle (ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş, etnik köken, mülkiyet yönünden) ihlal edilmesi halinde ortaya çıkan kavram ise "ayrımcılık"tır ve bu iki kavram arasında bir "nedensellik" bağı bulunmaktadır (Gülmez, 2009). Bu bağlamda başlıca ayrımcılık türlerini şöyle sıralayabiliriz:

a.Dini/İnançsal Ayrımcılık: Bir kişi ya da topluluğun dini, inancı, mezhebi dolayısıyla ayrımcı bir tutuma maruz kalma durumudur.

b.Etnik Ayrımcılık: İnsanların belirli bir etnik veya ulusal gruba bağlı olmaları gerekçesiyle eşit olmayan muameleye tabi tutulmalarıdır.

c.Cinsiyet Ayrımcılığı: Birey veya diğer insanlar hakkındaki yargıların, kişisel değerlerden çok cinsiyete dayalı olmasıyla ortaya çıkan ve kimi zaman nefret içeren çatışmalı durumdur.

d. Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık: İnsan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır.

Eşitlik ilkesi kapsamında, fırsat ve işlem eşitliğinin temini için ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Zamanla eşitlik ilkesi ile ilgili ortaya çıkan iki alt kavram, ayrımcılık yasağının anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Bunlar 'şekli eşitlik' ve 'maddi eşitlik' kavramlarıdır.

1.1.1 Şekli Eşitlik

Şekli eşitlik kavramı, herkesin tüm verili koşullarıyla eşit olduğundan yola çıkan, eşit durumda olanların eşit muamele görmesini ve ayrımcılık yapılmadığı sürece mevcut durumun korunmasını eşitliğin varlığı için yeterli sayan eşitlik anlayışını anlatmaktadır.

1.1.2 Maddi Eşitlik

Maddi eşitlik kavramı, kişi ve kişi grupları arasındaki farklılıkları olumlu yönde göz önünde bulunduran ve onları eşit veya aynı varsaymayan eşitlik anlayışını anlatmaktadır. Bu sayede mevcut eşitsizliklerin çözümü için çeşitli önlemler gündeme alınabilir.

Dolayısıyla şekli eşitlik anlayışında örneğin engelli bir kişinin engelli olmayan bir kişi ile 'aynı' olduğu varsayılmaktayken, maddi eşitlik anlayışı farklılıkları göz ardı etmek yerine, eşitliğin bu farklılıkları gözetmekle sağlanabileceğini ifade eder.

1.2.AYRIMCILIK YASAĞI

Ayrımcılık, isteyerek veya istemeyerek, icrai veya ihmali biçimde, bir hukuk sisteminde eşit durumda olduğu düşünülen kişilere, bir hak veya yükümlülükle ilgili olarak aralarında geçerli bir neden olmaksızın eşit davranılmamasıdır (Karan, 2011).

Ayrımcılık yasağı, birçok uluslararası insan hakları sözleşmesinde ve ülkelerin anayasalarında bulunmasına karşın, ülkeden ülkeye değişen farklı hukuki yaklaşımlar sebebiyle ortaklaşmış bir tanıma sahip değildir.

Ayrımcılık yasağı kavramı, uluslar arası hukukta ilk kez 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile ortaya çıkmıştır. Beyannameye taraf olan devletler, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ve benzeri statüler veya temeller bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin hukuken tanınmış tüm hakları herkese sağlamakla ve bu haklara saygı göstermekle yükümlü tutulmuştur (Karan, 2011).

Aşağıda listelenen ifadeler ayrımcılık yasağının kapsamını genişletip, maddi ve şekli eşitlik anlayışlarının eksiklerini kapatmaktadır. Beyannameye göre;

- Aynı durumdakilere farklı muamele ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir.
- Farklı durumdakilere aynı muamele ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir ve eşitsizlik yaratma, eşitsizlikleri pekiştirme ve eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir.
- Farklı durumdakilere yapılan farklı muameleler, muamelenin nitelik ve ölçüsüne göre eşitsizlikleri artırabilir, eşitsizlikleri muhafaza edebilir ya da eşitsizlikleri ortadan kaldırabilir.

1.3.AYRIMCILIK YASAĞIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

1.3.1 Doğrudan Ayrımcılık

Bu ayrımcılık türü ayrımcılığın genel görünümünü vermektedir. Buna göre bir kişiye cinsiyeti, etnik kökeni, dini ve bunlara benzer nitelikleri nedeniyle diğer kişilere kıyasla farklı ve olumsuz bir davranışta bulunulmasına doğrudan ayrımcılık denmektedir.

1.3.2 Dolaylı Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılıktan farklı olarak, dolaylı ayrımcılıkta farklı bir muamelenin olmadığı görülür. Ancak herkese aynı şekilde uygulanan bir düzenleme, ayrımcılık yasağına tabi bir özellik bakımından olumsuz sonuçlar çıkarabilmektedir. Örneğin, iş ilanlarında sıkça yer verilen 'seyahat engeli olmamak' ölçütü, tüm başvurulara uygulanmaktadır. Ancak, tahmin edilebileceği üzere, bu ölçüt erkeklere kıyasla daha fazla sayıda kadını olumsuz olarak etkileyecektir. Yine, bu ölçütü gören engelli bireyler, muhtemelen işe başvurmayı düşünmeyeceklerdir. Eğer söz konusu ilanla amaçlanan, gerçekten şehir içinde ve dışında pazarlama yapacak ve bu nedenle sürekli seyahat edecek bir kişi istihdam etmekse, bu ölçüt meşrudur ve bu nedenle dolaylı ayrımcılık yoktur. Ama eğer, çoğunlukla masa başında yapılacak bir iş ise ve senede bir veya iki kere fuarlara gidilmesini

gerektiriyorsa, yani seyahat işin asli bir unsuru değilse, o halde bu ölçüt, gereksiz yere kadınları ve engellileri işe başvurmadan alıkoyduğu için dolaylı ayrımcılık teşkil edecektir. Dolaylı ayrımcılık uluslararası hukukta da yeni gelişmekte olan bir kavramdır (Gül ve Karan,2011b).

1.3.3 Taciz

Kişinin ayrımcılığa tabi özelliği, içinde bulunduğu eğitim ortamında, çalışma ortamında veya sair hallerde sıklıkla alay konusu yapılabilmektedir. Avrupa Birliğinin aşağıda gösterilen anlaşmada taciz olaylarının tanımı yapılmış ve bu tarz uygulamaların ayrımcılık kapsamı altına alındığı ifade edilmiştir. Buna göre; *Bir kişinin onurunu zedelemek ve gözdağı veren, düşmanca, aşağılayıcı, küçük düşürücü ya da saldırgan bir ortam yaratmak amacı veya etkisiyle, ayrımcılığın yasaklandığı temellerden biriyle bağlantılı olarak istenmeyen bir davranış meydana geldiğinde, taciz ayrımcılık sayılacaktır.* (Avrupa Birliği'nin 2000/43/EC sayılı Direktifi md. 2(3))

1.3.4 Makul Uyumlulaştırma Yapmama

Bazı hallerde, bireyin ayrımcılığın yasaklandığı temellerden birine sahip olmasından doğan ihtiyaçlarının gözetilmesi, sadece o kişiyle sınırlı olarak belli düzenlemelerin yapılması gerekir. Örneğin tekerlekli sandalye kullanan bir banka çalışanı, tekerlekli sandalye erişimi olan toplu taşıma aracının belli bir saatte geliyor olmasından dolayı işe diğer çalışanlarla aynı saatte başlayamıyorsa ve işveren banka bu kişiye istisnai bir uygulamada bulunmuyorsa, makul uyumlulaştırma yapmamak suretiyle ayrımcılık yapmış olacaktır. 'Makul uyumlulaştırma yapmama' Avrupa Birliği başta olmak üzere birçok hukuk sisteminde henüz yeni bir kavram ve ayrımcılık türüdür. Makul uyumlulaştırma yapmamak suretinde ayrımcılık, bireyin farklılıklarından doğan ihtiyaçların gözetilmemesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu husus Avrupa Birliği direktifinin ilgili maddesinde şöyle belirtilmektedir:

"Engelli kişilerle ilgili olarak eşit muamele ilkesine uyumun güvence altına alınması amacıyla, makul uyumlulaştırma sağlanacaktır. Bu, işverenlerin belirli bir vakada ihtiyaç duyulduğunda, engelli bir kişinin istihdama erişimini, katılımını veya işte ilerlemesini ya da

eğitimden geemesini sağlamak için, işverene orantısız bir yük getirmediği müddetçe, uygun tedbirler alması anlamına gelmektedir. Bu yük, ilgili ye Devletinin engellilik politikası çerçevesinde var olan tedbirler tarafından yeterince telafi edildiğinde orantısız sayılmayacaktır.” (Avrupa Birliği’nin 2000/43/EC sayılı Direktifi md. 5)

nce ruh, bizim için öncelik ruh. Kur’an hepimizin. Alevilerin Sünnilerin ayrı değil.”

K58T

2. ALEVİLERE YÖNELİK AYRIMCILIK

Ayrımcılık ve ayrımcılık yasağı gibi kavramları ele aldığımız ilk bölümden sonra bu kısımda çalışmanın esas konusu olan Alevilerin karşılaştığı ayrımcılık sorunu üzerinde duracağız.

2.1 TÜRKİYE TARİHİNDE ALEVİLER

Türkiye’de inanç bazında ayrımcılık yadsınamayacak derecede ciddi boyutlardadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin (katı laik, inanç ve din ile barışık olmayan) kuruluş ideolojisi ve özellikle devletin sünni-ulus oluşturma dayatması Aleviler yönünden dini ayrımcılık sorununu oluşurmaktadır (MAZLUMDER, 2010). Devlet-din ilişkisinin verili koşullarında doğrudan Alevi kimliği üzerinden örgütlenmek belli sorunlara sebebiyet vermektedir. Aleviler kendi kimlikleriyle var olmak, kabul görmek, inançlarını herhangi baskı unsuru olmadan yaşamak ve yaşatmak için belli taleplerde bulunmaktadırlar. Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda Aleviler asimile edilmeye çalışılmış, yok sayılmış, yasal taleplerine yanıt bulamamış, din ve vicdan özgürlükleri kapsamında belli hakları ihlal edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde; devlet aklının yaptığı uygulamalarla da bu durum hep görünür olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanununun sonucu olarak tekke ve zaviyelerin kapatılmasının Alevi inançlarının yaşanabilirliğine vurduğu darbeden,

Dersim'in bombalanmasına kadar bu durum devam etmiştir. Öte yandan Alevilerin toplumsal olarak zarar gördüğü bazı olayları da ayrımcılığın sonucu olarak ele almamız mümkündür. Örneğin Maraş Olayları; 19 Aralık ile 26 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta meydana gelmiş olup, resmi rakamlara göre olaylar sırasında 105 Alevinin öldürüldüğü bununla birlikte Alevilere ait 200'ün üzerinde evin yakıldığı, 100'e yakın işyerinin tahrip edildiği olaylardır. Bu olay; 12 Eylül Darbesi'ne sebep olan olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. Kimi kaynaklara göre olayların başlamasında Türk-Kürt çatışması da etken olmuştur. Malatya Olayları, 17 Nisan 1978 tarihinde Hamit Fendoğlu'na posta yoluyla gönderilen bombalı bir paketin elinde patlaması sonucu, gelini ve iki torunuyla birlikte hayatını kaybetmesi ve akabinde 18 Nisan 1978'de gerçekleşen olaylar zinciri ile birçok insanın ölümüne neden olan süreci kapsamaktadır. Çorum Olayları Mayıs-Temmuz 1980'inde meydana gelen, siyasi ve dini temelli bir grubun, Alevi mahallesi olarak bilinen Milönü Mahallesi'ne saldırması üzerine, çoğu Alevi olmak üzere resmî kaynaklarca 57 sol görüşlü yurttaşın ölümü ve yüzlercesinin yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar bütünüdür. Bunların yakın tarihte ayrımcılığın yol açtığı zulümler olarak okunması mümkündür. Sivas Madımak Olayı ise Türkiye'de toplumsal olayların ve faili meçhul cinayetlerin yoğunluğuyla dikkat çektiği yıllarda meydana gelmiştir. Madımak Olayı 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta Pir Sultan Abdal Şenlikleri sırasında Madımak Otelinde bulunan ve bir çoğu Alevi olan 35 yazar, ozan, aydın ve otel çalışanının yanarak ölmesiyle sonuçlanan olaylar zinciridir. Olaylar sonrası Sivas davasında, soruşturmanın başladığı andan karar verilinceye ve hüküm kesinleşinceye kadar, "adil yargılama" ilkelerinin defalarca ve ağır bir şekilde ihlal edildiği, davanın sonucuna doğrudan doğruya etki edildiği tespit edilmiştir. 2 Temmuz 1993 tarihinde başlayan dava, (olaydan tam 18 ay sonra) 26.12.1994 tarihinde karara bağlandığı halde, yargılama sürecinin, defalarca hüküm/bozma kararlarıyla, yirmi yıla kadar uzaması, makul yargılama süresinin aşılması niteliğinde olduğundan, adil yargılama hakkı ihlal edilmiştir (MAZLUMDER Hukuk Komisyonu, 2013).

2.2 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Yapılan bu çalışma kapsamında İstanbul'da bulunan Cemevleri ile irtibata geçilmiş, görüşme talebini kabul eden kurumların desteğiyle katılımcılara ulaŐılmıştır. GörüŐmelerin gönüllülük esasına dayandığı beyan edilmiştir. GörüŐmeye baŐlamadan önce katılımcılardan ses kaydının alınmasına dair izin istenmiŐtir. On yedi katılımcıdan sekiz katılımcı (5 erkek, 3 kadın) ses kaydı alınmasına güvenlik gerekçesiyle izin vermemiŐtir. Alınan ses kayıtları deŐifre edilerek yazıya geçirilmiŐtir. Ses kaydı alınmasına izin verilmeyen görüşmelerde ise, görüşme esnasında not alınmıştır. Görüşme boyunca konuŐulan ve kayda alınan tüm bilgilerin gizliliğine dair katılımcılara teminat verilmiştir.

Görüşmeler 2014 Şubat, Mart ve Nisan ayları içerisinde aralıklı olarak Fatma Betül Demir ve Zehra İpek tarafından yürütülmüŐtür.

Görüşmelerde yöneltilen sorular önceden hazırlanmıŐ olup, yapılandırılmış görüşme formu niteliğindedir. Görüşme boyunca toplam 12 soru sorulmuŐ, belli noktalarda sondalara baŐvurulmuŐtur. Araştırma soruları Ek-1'de verilmiştir. Sorular açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Bu tür sorular, araŐtırmacıya incelemek istediği olguyu esnek ve açık uçlu bir yaklaŐımla ele alma olanağı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma, nitel bir araştırma olduğundan ötürü nicel araŐtırmada olduğu gibi geçerlilik; nesnellik ve sayısal çoğunluk üzerinden değil, teyit edilebilirlik üzerinden sağlanmaktadır. Teyit edilebilirlik, araştırma sorularının ve görüşme gidiŐatının hakem görüş tarafından onaylanması, teyit edilmesi sürecidir. Bu çalıŐmada da olduğu üzere sorular, uzman görüŐüne baŐvurularak teyit edilmiştir. MAZLUMDER Ayrımcılık Komitesi bünyesinde çalışan ekip, çalışma soruların güvenirliliğinin test edilmesinde etkin bir rol üstlenmiŐtir.

2.3 VERİ ANALİZİ

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda alınan bilgiler analiz edilmiştir. Veriler ayrımcılığın deneyimlenmesi, yasal talepler, ayrımcılığın sebep ve kaynakları olarak kategorilendirilmiŐ ve bu kategoriler alt baŐlıklara ayrılmıŐtır.

2.3.1 Ayrımcılığın Deneyimlenmesi

Yapılan görüşmeler esnasında katılımcıların sorulan sorulara verdikleri yanıtlardan hareketle, ortaklaştıkları belli söylemler olduğu tespit edilmiştir. Bu ortaklaşan cevaplara baktığımızda; bazen bir komşunun tavrı, bazen bir öğretmenin konuşması, bazen bir komutanın cezası, bazen iş vermeyen patronun tutumu şeklinde olduğu görülmüştür. Bu ortak söylemler ayrımcılığın ne şekillerde hissedildiğine dair ipuçları vermektedir.

Analiz, yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz yazı dökümü datalar olacağından, görüşmedeki her bir cümle bizler için önemli datalar halini almaktadır. Aşağıda katılımcıların ifadelerinin ortaklaştığı belli kategoriler gösterilmiştir:

Bu kategoriler: Genel Önyargı, İş Hayatına Katılım, Eğitim-Öğretim ve Tarihsel Süreç'tir.

▪ Genel önyargı

Önyargılar, toplumsal grupların etkileşimden uzak olması hasebiyle bir gerçeklik temeline dayanmaksızın oluşturdukları fikirlerdir. Aşağıda yapılan görüşmelerde katılımcıların insanlar arası ilişkilerde karşılaştıkları önyargılı ifadelere yer verilmiştir:

- K24S: "Biz Aleviler büyücüymüşüz, Büyü muska yapıyormuşuz.(...) 'Gerçekten mum söndüye katıldın mı?' diye soruyorlar. " İlginç konu tabi. Gayet sakin cevap veriyorum. Onlara aslında böyle olmadığını anlattım. Zaten gelip gördüler. Çok bağınaz insanlar böyle düşünür. İşte Alevinin elinden ekmek yenmez, Aleviler şöyle böyle..."

- K24S: "İngilizce kursuna gidiyordum geçen sene. Bir arkadaşım vardı, konuşuyoruz muhabbet ediyoruz. Benim diğer arkadaşlarım bu çocuğa alevi olduğumu söylemişler. Çocuk benle görüşmemeye başladı. Arıyorum açmıyor. Bu sene öğrendim Alevi olduğum için açmıyormuş."

Burada, K24S yeni girdiği ortamlarda Alevilere yönelik ifadelerin dışardan tanımlanmasının bu şekilde olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü üzere yapılan bu

tanımlama, gerçek dışı olup bilinmezlik üzerinden kurulmaktadır. Alevi kimliğinden ötürü bir insanla iletişim koparılabilmektedir.

- K20Ö: “Mesela bize dışlayarak bakıyorlar. Bunu insan hissediyor ben en başta bunu anladım. Daha sonra daha az konuşmaya başlıyorlar.”

Bazen de yapılan eylemler, Alevilere yönelik doğrudan ayrımcılık amacı taşımaksızın sonuç itibariyle ayrımcı bir fiile dönüşebilmektedir. İnsanların, bizatihi kişisel olarak olumsuz düşünemeseler dahi, çevre tarafından dışlanacakları korkusuyla Alevi olduklarını bildikleri kişilerle iletişimi kesebildikleri ifade edilenler arasındadır.

- K58T: “Kendisini geriye çeken insanlar var. Aslında çok seviyorlar ama bir sınır koyuyorlar araya. Bizim Alevi Müslüman olduğumuzu biliyorlar. Diğer komşulara karşı dışlanmasınlar diye kendilerini geri çekiyorlar.”

E69E’yi tanıtırken bir arkadaşı:

- “E69E abiler çok iyi insandır, yardımsever insanlar; ama söylemesi ayıp Alevi.”

Buradaki ifadede kişinin Alevilere yönelik algısının olumsuz olduğunu görmekteyiz. Fakat, komşuluk hukuku sebebiyle iyi insanlar olsalar da Alevi olmalarının olumsuzlandığını görmekteyiz.

Diğer bir dikkat çeken husus ise ‘Alevilerin elinden bir şey yenmez’ kalıp yargılarıyla kişilerin hareket ediyor oluşudur. Nitekim yapılan alıntılarda bu durum görülmektedir.

- K53E: “Aşure yaparız ölü suyuyla mı yapıyorsunuz? Çay yaparız içine mi tükürüyorsunuz ? Gusül abdesti almıyor musunuz ? türünden şeylere maruz kalıyoruz.”

- E69E: "Biz aşure verdik sonra onun lavaboya döküldüğünü öğrendik. Bir apartmanda alevi de Sünni de var. Şu aile aşure getirmiş, döktük diyor. Kurban etini çöplerde gördük yani."

“Bize çok yanlış tanıttılar sizi”

K53E

İfadelerde gördüğümüz önyargıların çoğu başta da belirttiğimiz üzere insanlar arası etkileşimin olmadığı yerlerde daha yaygın olarak görülmektedir. Nitekim, aşağıda alıntısına yer vereceğimiz katılımcı Sünni çevre ile etkileşiminin olumlu sonucunu dile getirmektedir.

- K53E: “İçimize girince bizden yoğurt mayası almayan insan sonra geldi yemeğimi de yedi, çayımı da içti. Gittik geldik samimi olduk.”

- K53E: “Sonra bizle konuşup tanıştıktan sonra biz sizi böyle bilmezdik, sizin çok güzel ibadetiniz var, çok güzel gittiğiniz yol. Böyle sanmıyorduk, tanımıyorduk sizi. Bize çok yanlış tanıttılar sizi.”

▪ İş hayatına Katılım

“İşe girmen zor eğer biliniyorsa. Alevilik çok zor”

E69E

Alevi olduğunun bilinmesi nedeniyle iş bulmakta zorlanan insanlar olup olmadığını anlamak için yönelttiğimiz "Alevi olduğunuz için farklı bir muamele gördünüz mü?" sorusuna bir katılımcı aşağıdaki yanıtı vermiştir:

- E60E: “Bir kere gördüm. Daha askere gitmemiştim çok gençtim, İzmir’in Torbalı köyünde çalışıyordum. Üzüm bağı çapası yapıyorduk. Adamlar bize çok iyi davranıyordu. Bir gün laf nereden açıldıysa Alevi olduğumuzu söyledik. Eve geldik her zaman orada hürmet vardı o gün yemekte bile fark vardı. Yevmiyemizi de hemen verdiler, işimizi bıraktırdılar. Böyle bir ayrımcılık gördüm.”

İş bulmakta zorlandığı gibi çalıştığı iş yerinden Alevi olduğunun öğrenilmesi ile işten çıkarılarak mağdur edildiğini ifade eden örnekler de bulunmaktadır.

- E69E: “İşe girmen zor eğer biliniyorsa. Alevilik çok zor.”

Yine bir katılımcı ise işe girmenin zorluğunu Alevi olduğunun bilinmesine bağlamaktadır.

- E58M: "...Müzisyen olduğum için bir türkü söylemişim, bir şeyler anlatıyordu. O yüzden. Askerde işte disiplin işte çadır hapsi vs. Türkü sözlerinde yoksulluktan bahsediyordu. Aşık Mahsuni Şerif'in. Ben hiçbir yerde Alevi olduğumu inkar eden biri değilim. Onun dışında iş yerinde karşılaşıyordum bazen. Hz Ali efendimizin resmi vardı, onu görenler enstrüman almadan çıkıyorlardı. İnsan sevgisi."

Nitekim bu ayrımcı tutum işe alım pozisyonunda olmamaktadır. Fakat kişi; iş veren, mülk sahibi, satıcı olduğunda dahi müşteriler, Alevi kimliğine dair herhangi bir sembol karşısında olumsuz bir tavır sergileyebildiği belirtilmektedir.

▪ Eğitim-Öğretim

- E69E: "Okul hayatınızda biliyorum ki şu arkadaşlar Alevi kökenli. Ramazan orucu değil muharrem ayında orucu tutuyorlar. Bazıları orucu yiyor dövülüyor. Pansiyonda kalıyor ona yemek verilmiyor. Şu an için bilmiyorum ama öğrencilik hayatımda var. Gördüm bunları"

69 yaşındaki bu katılımcının, öğrencilik yıllarında Alevi kimliği üzerinden yaşadığı ayrımcı tutum kişiler arası düzeyde yaşanırken; altta verilen örnekte 20 yaşındaki katılımcının bu durumu "Zorunlu din dersi" üzerinden yaşadığı görülmektedir.

- K20Ö: "Kızlardan ve sınıftan tek alevi olan bendim. Öyle bir sınıfta okudum. Kitaplara din kültürü dersinde Alevilik konusu konulmuş. Yaklaşık üç ya da dört sayfa hani çok bir şey yok. Yeni yeni konulmaya başlandı zaten. Orada mesela bizim öğretmenimiz din kültürü öğretmenimiz, bayandı, kapalıydı o da. Alevilik konusu geldiğinde biz iki hafta ders işlemedik."

Zorunlu din dersleriyle yaratılan ayrımcı ortamın ortadan kaldırılması amacıyla katılımcılar, eleştirilerini sunarken bir yandan da duruma ilişkin çözüm önerileri getirmektedirler.

- K20Ö: “Zorunlu din dersi diye bir şey de olmasın, din dersleri de seçmeli olsun Alevilik dersi de konulsun, Alevilik dersi de seçmeli olsun.”

- E69E: “Eğer okullarda din dersi olacaksa bütün dinlerin dersleri anlatılması lazım. Yalnız siz Sünni inanca göre eğitim yaparsanız bu olmaz, bu asimilasyondur.”

- K24S: “Zorunlu din derslerine karşı değilim. Ben Müslümanım evet; Ama Alevilik inancına göre nasıl yürütülüyor? Derslere Alevilik ile ilgili konan kısımlar çok az ve gerçeği yansıtmıyor.”

Katılımcılar; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabına eklenen Alevilik ile ilgili ünitenin yetersiz olduğu dile getirmektedirler. Aynı zamanda dersi anlatan öğretmenlerin konuyla ilgili yetkin olmaması ya dersin anlatılmamasına veyahut eksik anlatılmasına yol açtığını ifade etmektedirler.

▪ Tarihsel Süreç

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan olayların Alevilere yönelik ayrımcılık olarak değerlendirilebileceğini görmekteyiz.

- E58M: “Geldiğimiz nokta eskiden daha iyi. 15-20 senedir ileriye doğru açıldı, Alevi olduğunu insanlar söyleyebiliyor. (...)Sizin çalışmanız sonuçlanacağına ben inanmıyorum, bir Alevi olarak inancımı yitirdim. Devlete güvenim kalmadı, inancımı yitirdim.”

Geçen zaman zarfında Alevilere yönelik birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, elde somut herhangi bir değişimin olmaması kişileri bu konuda ümitsizliğe sevk edebilmektedir.

- K53E: “Sivas olayları Maraş olayları bizi çok etkiledi.”

- E58M: “Ben de doğuluyum. Annem Kürtçe bilir babam Zaza. Dersim 38’de katledildik. Ben Koçgiri aşiretindenim. Bugün Yavuz Selim’in adı İstanbul gibi metropol bir kentte köprüye veriliyor. Başka isim mi kalmadı?”

Türkiye’de yaşayan farklı toplulukların tarihsel süreç kaynaklı hassas noktalarının dikkate alınmaması sonucu yine kişiler devlete olan güvenlerini yitirmektedir.

2.3.2 Yasal Talepler

Yöneltilen sorulara, katılımcıların verdikleri yanıtların ortaklaşan belli taleplere de işaret ettiği görülmüştür. Ve cevaplar, “Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) konumu” ve “Cemevlerinin resmi statüsü” olarak kategorilendirilmiştir.

▪ Diyanet İşleri Başkanlığının Konumu

Katılımcılar, DİB’in varlığı, faaliyetleri ve statüsü konularında rahatsızlıklarını dile getirmiştir. DİB’ in konumu ile ilgili taleplerini dillendirmişlerdir.

“Alevi sorununun çözülmesi için yasal olarak ne tür değişiklikler yapılmalı?” sorusuna 64 yaşındaki katılımcının verdiği yanıt DİB’in olmaması yönünde.

- E64İ: “Diyanet işlerinin olmaması. Devletin dini olmaz. Laikliğin ulusla eşdeğer olması. Laikliğin tanımı değişecek. Laiklik herkesin kendini tanımlama amacı haline gelir.”

Aynı şekilde 23 yaşındaki katılımcının da talebi ve çözüm önerisi bu yöndedir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığının devamlılığı halinde tüm inançları temsil gücünün olması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

- E23Ö: “ Diyanet İşleri Başkanlığı ya kaldırılmalı ya da diğer din ya da inançları da temsil edecek insanların olduğu bir kurum haline getirilmeli.”

- E58M: “Peki Diyanet İşleri burayı ibadethane kabul etmiyor. Okullarda aynı keza. Sağlı sollu, kardeş kardeşin kanına girdi.”

▪ Cemevlerinin Resmi Statüsü

“Ben ibadet yaptığım yerin ibadethane olmasını canı gönülden istiyorum ve tek isteğim arzum bu hayatta bu.” K20Ö

Yapılan görüşmelerde temel vurgu Alevi köylerine Cemevleri yerine Camilerin yapılmasından duyulan rahatsızlıktır.

- E69E: “Alevi köylerine Cami değil de Cemevi yapılması gerekli. Cami karşısında Cemevini alternatif olarak görmüyoruz. Camide nasıl semah döneceğim, saz çalacağım? Cemevlerinin elektriği, suyu bedava olması lazım. Devlet tarafından karşılanması lazım. Hocanın maaşı nasıl bizlerin vergisinden alınıyorsa ben hakkımı helal etmiyorum. Allah diyor ki, nasıl geliyorsan gel kul hakkıyla gelme, mahşere bırakma. Biz Alevi toplumu olarak her kimle konuşuyorsam biz hakkımızı helal etmiyoruz. Ne Diyanetteki maaş alanlara ne Camideki imam maaş alanlar ne ışığı yakanlara ne suyunu içenlere haram olsun. (...)

Köyde iki katlı bir Cemevi yapacağız. Emniyet oradakilere dedi ki size 2 bin TL vereyim her birinize Cami yaptırın Cemevi yaptırmayın. Biz de vergi ödüyoruz, askere gidiyoruz, savaflara gidiyoruz, biz de bu vatanın insanıyız. Bu devlet bizim bu vatan bizim. Bizim alevi toplum hep dağlarda. Yavuz Sultan Selim’den kaçmışlar dağlara kaçmışlar.”

Her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gibi Aleviler de devlete vergi vermekte ve bu vergilerin karşılığında hizmet beklemektedirler. Yine başka bir katılımcının ifadesi aşağıda görülmektedir.

- K58T: “Cemevini ibadethane olarak sayınlarsınız. Biz de vatandaşız. Vergimizi veriyoruz. Bizim de haklarımızı sayınlarsınız.”

Burada da Cemevlerinin ibadethane olarak görülmesi talebi dillendirilmektedir. Ayrıca vergi veren vatandaşlar olarak haklarının gözetilmesini istemektedirler.

- K20Ö: “Hala bir yerden kıyıda köşede Alevilik sürüp geliyor eksik bilgilerle fazla bilgilerle, yarım yamalak geliyor. Biz öyle biliyoruz herkes öyle

biliyor. Ama öyle değil işte. Benim Cemevlerim ibadethane olarak tanımlansın, her yerde bilinsin. Bilsin artık arkadaşlarım, kardeşlerim komşularım başka dine mensup insanlar heh burası da bir ibadethane diye şu kapıdan girsinler istiyorum.”

20 yaşındaki bu katılımcı Cemevlerinin yasal statüsünün ibadethane olması gerektiğini düşünmektedir. Altta verilen alıntıda ise Cemevlerinin devlet tarafından hukuken tanınması istenmektedir.

- E25Ö: “Yasalarda Aleviliği daha iyi tanımlayan maddelerin yanı sıra okullardaki din derslerinde Aleviliğin daha geniş kapsamda işlenmesi ve Cemevlerinin devlet tarafından hukuken tanınması gerektiğini düşünüyorum.”

E23A, Devletin tüm inanç gruplarının ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için ortam sağlaması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

- E23A: “Bir kiliseyi ibadethane olarak kabul ediyorsun, bir cemevini kabul etmiyorsun. 35 milyon alevi kitlesi var.”

2.3.3 Ayrımcılığın Sebep ve Kaynakları

“Bizim sorunumuz insanların bizleri yok sayması”

E58M

Katılımcılara “Yaşadıklarınızın sebebinin-kaynağının ne olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve verilen cevapların ortaklaştığı görülmüştür. Ortaklaşan cevaplardan hareketle “siyasetin dili” ve “bilgi eksikliği-yanlılığı” kategorileri oluşturulmuştur.

▪ Siyasetin Dili

Siyasi aktörlerin dili, toplum üzerinde yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Bu dilin nesnesi kimi zaman Alevi toplumu olabilmektedir. Nitekim altta verilen alıntıda da görüldüğü gibi katılımcı bu rahatsızlığını dile getirmektedir.

- E58M: “Benim üzüldüğüm nokta başbakanımız bile burayı saz cümbüş evi olarak söylüyor.”

64 yaşındaki katılımcı yaşanan ayrımcılığın sebebini kişiler arası ilişkilere bağlamaktadır.

- E64E: “Sebebi kendinden olmayanı kabullenememe, bencillik ve yargılamak.”

20 yaşındaki bu katılımcının ifadesinde yaşananların sebebini kişiler arası ilişkilerden ziyade üretilen devlet politikalarının kişilerarası ilişkilere yansımaları olduğu sonucuna varılmıştır.

- K20Ö: “Ağırlıklı devlet politikaları ve siyaset üzerinden diye ben düşünüyorum. Yani ben hepsini insanlardan çok devlete bağlıyorum. Devletin insanları yönlendirmesi diye düşünüyorum.”

Yine aşağıda yer alan alıntı farklı bir katılımcıya aittir. Burada da yine hükümet siyasetinin toplumsal baskıya sebep olduğu yönünde bir çıkarsama görülmektedir.

- E23Ö: “En büyük nedeni hükümet. 4 yıldır İstanbul’dayım ve çok net gördüm bazı yerlerde namaz kılmayıp oruç tutmayana ciddi bir toplumsal baskı var. Hükümet siyaseti öyle bir pis yaptı ki, toplumsal kutuplaşma çok net. Daha kötüsü AKP yandaşı olmayan gerçek Müslüman değilmiş gibi algılanıyor.”

58 yaşındaki bu katılımcı, siyasilerin vaatlerini yerine getirmemesi ve kendilerinin yaptıkları hak arayışının sonuçsuz kalmasından şikayet etmektedir. Vaatlerin yerine getirilmemesi katılımcıda Alevi sorununun çözümüne dair bir ümitsizlik oluşturmuştur.

- E58M: “Bize vaat edilen hiçbir şey yapılmadı. O kadar imza topladık Yavuz Selim konmasını diye başbakan yine kendi bildiğini yapıyor...Bizim sorunumuz insanların bizleri yok sayması. 20 milyon kusur Alevi var hak alamıyoruz. Seçim zamanı Alevi Sunni deniyor. Sizin çalışmanız sonuçlanacağına inanmıyorum, bir Alevi olarak inancımı yitirdim. Devlete güvenim kalmadı, inancımı yitirdim.”

▪ **Bilgi Eksikliği-Yanlışı**

Tarihsel olarak aktarılan birtakım yanlış bilgilerin olduğunu ifade eden katılımcı ayrımcılığın sebebini gelenekte görmektedir.

- E69E: “Bunlar gelenek (...) Tarihsel köken ve bir de insanları aydınlatmama.” demektedir.

53 yaşındaki kadın katılımcı ise Alevilik bilgisini içeren kitapların okunmamasını, hali hazırda süregelen bilgi eksikliğinin sebebi olarak görmektedir. İnsanlar arası etkileşimin olmamasının ‘kulaktan dolma’ bilgilere inanmaya yönelttiğini ifade etmektedir. Ayrıca bir diğer sebep olarak eğitimcilerin yanlış bilgilendirme yapabilecekleri gösterilmektedir. Burada yanlış bilgilendirmeyi yapan özneler eğitimciler olabildiği gibi ailelerin de olabileceğine dair yanıtlar bulunmaktadır.

- K53E: “Alevi kitapları da var alıp okumuyorlar. Okuyup bilgilenmeleri gerekir (...) Cahil, hiçbir şey bilmeyen, bir yere çıkmamış bir insan hiç Aleviyle karşılaşmamış sadece kulaktan dolma şeylere inanıyorlar yani okuyarak değil de. Ama sizin gibi konuşsa gelse, cemimize girse (...) Yanlış bilgilendirmek mesela. Eğitimciler de olabiliyor. Din hocaları da olabiliyor.”

- K24S: “Eğitimsizlik, gelip görseler baksalar hani. Ve aile.”

Değişik İslam yorumları olduğunu ifade eden bir diğer katılımcı ise ayrımcılığın sebebinin bu farklı- yanlış- yorumlar olduğunu dile getirmektedir.

- K58T: “Kuran’ı Kerim’in bazı şeylerinin yanlış yorumlandığını düşünüyorum. Yanlış yorum sebep.”

Bilgi eksikliğinin sebebi, 25 yaşındaki bir katılımcının dilinde medyada haberlerin sunumuna bağlanmaktadır.

- E25Ö: “Alevilere yönelik yanlış tutumların sebebi medyadan, TV nin çarpıtımlı açıklamalarından kaynaklanıyor. Bilgi yetersizliği de bunlara inanmaya sebep oluyor.”

Altta yer alan katılımcı beyanı, ayrımcılığın temel sebebinin bilgi ve araştırma eksikliği olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında bireylerin karşıdakini anlayabilme yoluna gitmediklerini ifade etmektedir.

- K58T: “Empati yapmadıkları için, öğrenmedikleri için. Araştırmamış öğrenmemiş cahillikten dolayı.”

“İnanç şekillerimizden kaynaklı önyargıları var.”

K24S

Nitekim katılımcılara yönelttiğimiz “Sizce Türkiye’de farklı etnik/dinsel kimliğini açıklayan kişilere karşı diğer insanlar genel olarak hoşgörülü müdür?” sorusuna ilişkin verilen yanıtlar, Türkiye’de hoşgörü olmadığına dairdir.

- E64E: “Genelde insanlar kendinden olmayanı dışlama eğilimi içindeler ve kendini kurban hissedenler de en çok bundan şikayet ediyor. Bana bunu yaptılar, şunu yaptılar, zulüm gördüm.”

Bir diğer katılımcı “görünürde” bir hoşgörü olduğunu ifade etmektedir.

- K58T: “Hoşgörü gibi gözüküyor. Ama onlar için bir şey yapıldığına inanmıyorum. Belli kesimin dışında inancı olanlara çok fazla özgürlük anlamında devletin yapması gereken görevleri yaptığını düşünmüyorum. Tarih boyunca özgürlükler anlamında bir şeyler yapıldığını düşünmüyorum.”

Genel anlamda hoşgörü olduğunu düşünen katılımcılar dahi ayrımın varlığını ifade etmektedir.

- K45E: “Genel olarak hoşgörünün olduğunu düşünüyorum. Ayrım var. Mezhep ayrımı olan herkese karşı bir ayrım var. Komşumuz demiyoruz şu göçmenler diyoruz mesela ismini söylemeden.”

60 yaşındaki bu katılımcının ifadesine baktığımızda tarihsel süreç içerisinde hoşgörünün arttığını belirtmektedir.

- E60E: “Artık eskisi gibi görmüyorum ya. Eskiye nazaran çok iyi. Eskiden tvde muharrem ayında sadece Hz. Hüseyin'in şehit olduğunu söyler geçerlerdi. Ama şimdi öyle değil. Muharrem ayında tüm kanallar yayın yapıyor.”

2.3.4 Çözüm

Katılımcılara görüşme formunun son sorusu olarak Alevi sorununun çözümüne dair neler yapılması gerektiği sorulmuştur. Gelen cevaplar kategorilere çok benzer olduğundan burada kısaca ele alınmıştır.

- E64İ: “ Örgütlenmek. STK'lar. Hak ihlaline uğrayanların yan yana gelip mücadele etmesi (...) Diyanet işlerinin olmaması. Devletin dini olmaz.”

- E23Ö: “Dini bir siyaset aracı olarak kullanmamak yapılması gereken en önemli şey (...) Her hükümet içerisinde mutlaka farklı mezheplerden insanlar görev almalı (...) Cemevleri ve diğer alevilerin ibadethaneleri yasal olarak tanınmalı ve korunmaya alınmalı.”

- K58T: “Kuran'ı Kerim'in gerçek anlamda tefsiri. Doğru neyse o yapılırsa Alevilere o düşünceyle bakmazlar. Kuran'ı Kerim'in bazı şeylerinin yanlış yorumlandığını düşünüyorum. Yanlış yorum sebep.”

- K20Ö: “Ben bütün bu sıkıntılarımızın hepsinin Cemevleri ibadethane olarak tanınmamasından kaynaklandığını düşünüyorum. Bu kabul edildiği zaman bütün bu sıkıntılarımızı, bütün eksikliklerimizi, bütün fazlalarımızı atlatabileceğimizi düşünüyorum.”

- E25Ö: “Ben, Aleviliğin daha iyi işlenmesi daha iyi tanıtılması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda Alevi din adamlarına bayağı iş düşüyor. Dedelere ve Cemevlerine.”

- E58M: “Katliamların engellenmesi için veya insan ayrımının engellenmesi için devleti yöneten kişiler kim olursa olsun baştakilerin bu toplumdaki herkesi aynı seviyede eşit görmesi lazım.”

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Alevilik meselesinde ortaya koyulan sorunlar ve bunlara getirilen çözümler her ne kadar Alevi kimliği ile ilişkili müşahhas bir soruna işaret ediyor gibi görünse de esasında meselenin tamamının ideolojik anayasa ve devletin anayasaya paralel yürüttüğü politikalardan kaynaklı olduğu ve tüm dini ve etnik problemlerin birbiri ile ilişkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Aksi halde ne Alevilik ne de diğer sorunlarımıza sahici çözümler üretilebilmesi mümkün değildir.

Dindar Sünni Müslümanları, Kürtleri, Arapları, Ermenileri, Rumları, Süryanileri ve diğer inanç ve etnisite mensuplarını zulme maruz bırakan siyasal, hukuki ve kültürel etmenler Aleviler için de geçerli görünmektedir. Dolayısı ile Alevilik meselesi çerçevesindeki sorunlar ve çözümleri üzerine tek tek bir analiz yapmadan evvel insan hakları ve hürriyetler bağlamında radikal ve kapsamlı bir takım “inkılaplar” yapılmadan gerçek anlamda bir toplumsal barışın sağlanamayacağını öncelikle vurgulamak gerekmektedir.

Bizim bu çalışmamızda da görüldüğü üzere Alevilik meselesinde talepler, sorunu Aleviler ve devlet bağlamında ele almaktadır ve devletin yapacağı bazı reformlarla sorunun çözülebileceği düşüncesi hakimdir. Halbuki sorunun göz ardı edilen asıl önemli kısmı Alevilik ile ilgili toplumsal ön yargı ve negatif tutumlardır. Bir yönüyle Alevilik karşıtlığı hatta Alevilik nefreti diyebileceğimiz bu tutum Alevi-Sünni kardeşliğine dair yapıla gelen hamasi ve yüzeysel nutuklarla yok sayılmaya çalışılsa da varlığı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Toplumumuzda siyasal maksatlarla tahrik edilmiş veya körüklenmiş de olsa Aleviler ve Aleviliğe dair derin negatif algı görmezden gelinerek meselenin sadece devlet ve Aleviler arasında sayılıp bir takım yasa ve reformlar ile halledilebilmesini beklemek sorunun derinleşerek ilerlemesinden başka bir netice vermeyecektir.

Devlet bir yandan Alevilerin önündeki ibadethane, örgütlenme, eğitim vb. problemleri yasal düzenlemelerle çözmeye çalışırken öte yandan sivil toplum örgütleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve kanaat önderleri ile topyekün bir “birlikte

yaşama” bilinci inşaası için gayret sarf etmelidir. Özellikle dindar kesimlerde, dini kanaat önderleri ile birlikte Aleviler ve Alevilik ile ilgili ön yargı ve olumsuz inançların izalesi ve Alevi-dindar Müslüman ilişkilerine dair bir Alevi-Sünni fikhının yazılması elzemdir. Aleviler ile evlilik, ticaret, yemeklerinin yenmesi, iş verme, işinde çalışma, arkadaşlık ve dostluk, kul hakkı vb. konuların dini bir çerçevede değerlendirilerek ön yargı ve geleneklere bırakılmadan insani ve adil bir dini anlayış inşa edilmelidir.¹ Aksi halde Alevilerin devlet kaynaklı sorunlarının çözülmesi onların toplum içinde kendilerini huzurlu ve barışık hissetmelerini temin etmeyecektir.

3.1 ALEVİLİĞİN TANIMLANMASI VE ALEVİ KİMLİĞİNİ MERKEZDE TUTMA GAYRETİ

Alevi sorununun çözümüne dair son dönemlerde yürütülen Alevi Çalıştaylarına baktığımızda Alevilik ve Alevilerin sorunları konusunda araştırma yapmak, bilgi sahibi olmak ve belirlenen sorunlar hakkında konunun uzmanları, akademisyenler, araştırmacı yazarlar ve konunun taraftarlarıyla bir araya gelip çözümler üretmek amacıyla hükümetin veya yetkili organların düzenlediği bir dizi toplantı yapıldığını görmekteyiz. (Zaman, 2009). Alevi Çalıştaylarının nihai raporunda; aşağıda da verildiği üzere Alevilik tanımı yer almaktadır: *Alevilik, baskın özelliği Hz. Muhammed ve ailesine, özellikle de Hz. Ali ve soyuna derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olan ve Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının yol, adap ve erkânlarını ifade etmektedir.* (AÇNR, 2010). Bu bağlamda da yine Aleviliği tanımlamak, kalıplara sokmaya, sığdırmaya çalışmak aslolan temel sorunu hak ihlalleri dairesinden çıkıp merkez noktayı kaydırmaktadır. Ecevitoglu(2011)'nun da dediği gibi gerçek bağlamı teoloji olan “Alevilik nedir?” sorusu, siyasal bir soruya dönüşmüştür. Bu soruyu yanıtlamaya girişenler, Alevilerin taleplerini siyasal talepler olarak formüle etmeye

---

1 Mazlumder felsefi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kurumunun varlığını bir inanç hakkı ihlali olarak görüyor ve devletin sosyal hayata özellikle de dini alana- müdahalesine olumsuz yaklaşıyor olmakla birlikte kısa vadede pratik çözümler elde edilmesi amacıyla bu yaklaşım bir dereceye kadar göz ardı edilmiştir.

ve tanıtmaya çalışan Alevi örgütleriyle sınırlı değildir. Alevi örgütleri dışında da pek çok siyasal aktör, akademisyen, yazar ve en başta da ileri sürülen taleplerin muhatabı olan devlet, “Alevilik nedir?” sorusunu yanıtlama ve bu çerçevede Alevilerin taleplerinin meşruiyeti hakkında söz söyleme konusunda adeta birbirleriyle yarışmaktadır. Bu sebepten ötürü, Alevilerin taleplerinin karşılanmasının Aleviliğin “siyaseten makul” bir biçimde tanımlanmasına bağlandığı bir konjonktürle çakışmakta, bu çakışma, Aleviliğin devlet eliyle yeniden inşa edilmesi yoluyla taleplerin geçersiz kılınması tehlikesini beraberinde getirmektedir (Ecevitoglu, 2011) .

Aleviliğe yönelik her tür tanımlama bu inanca bir müdahale anlamına gelmektedir. Bu bağlamda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gerek AİHM'in , gerekse de Alevi Çalıştayları Nihai Raporu (AÇNR)'nun kararlarındaki Alevi tanımları din ve vicdan özgürlüğüne aykırıdır. Tanımların içeriği bir yana bizatihi tanımlama ameliyesi bir hak ihlalidir.

Devlet, Aleviliği İslam inanç sistemi içinde, İslam'ın bir şubesi olarak konumlandırmak istemekte ve Aleviliğin bunun dışında konumlandırılmasını kendi varlığı ve güvenlik politikaları açısından kabul edilemez addetmektedir. Cemevlerinin statüsü ve zorunlu dini eğitim konularında bir türlü adım atamayışın en temel ve derinde yatan sebeplerinde biri “Aleviliğin merkezde tutulma” politikasıdır.

Çözüm, Alevilik üzerinde herkesin mutabık kalabileceği bir tanım üzerine değil de, Alevilerin hak taleplerini esas alarak geliştirilmelidir.

Bu talepler ve Alevilere yönelik yapılan ayrımcılıkları daha geniş bir perspektiften ele alacak olursak:

3.2 CEMEVLERİNİN STATÜSÜ

Alevilerin ibadet ettiği mekânlar olan Cemevlerinin statüsü Alevilerin öncelikli sorunlarından biridir. Sorunun iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi, Cemevlerinin ibadethane statüsünde sayılmadığından Cami, mescit, kilise, havra ve sinagogların yararlandığı elektrik bedeli muafiyetinden yararlanamaması şeklindeki

ekonomik boyutudur. Bu minvalde Camilerdeki din görevlilerinin maaşlarının Alevilerin de ödediği genel vergilerden ödeniyor olmasına rağmen Cemevlerinin tüm giderlerinin yine Alevilerce karşılanıyor olması Alevileri ekonomik olarak dezavantajlı bir durumda bırakmaktadır.

Ayrıca Cemevinin belirlenmiş bir yasal statüsünün olmaması da yerel yönetimlerin vereceği bazı hizmet ve destekler noktasında Alevileri yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakmaktadır. Kimi Cemevleri yerel yönetimlerle iyi ilişkiler kurarak destek bulabiliyorken kimisi destek bulamamaktadır.

Bu eşitsizliklerin engellenmesi için inanca dair hizmetlerin genel vergilerden karşılanması yerine bu hizmetleri talep edenler tarafından karşılanması ve ibadethanelere sağlanacak bazı alt yapı ve vergi sübvansiyonlarının inanç ayrımı gözetilmeden sunulması gerekmektedir.

Sorunun ikinci boyutu ise; Cemevlerinin yasal bir statüsünün olmaması ve devletin ısrarla Cemevlerini bir ibadethane olarak kabul etmemesinin Aleviler üzerindeki olumsuz etkisidir. Aleviler için bu durum Alevilere yönelik ayrımcılığın ve devlet karşısında eşit bir vatandaş olarak görülmediklerinin en mücessem halidir.

Cemevlerine hukuki statü kazandırılması ve ibadethanelerin ihtiyaçlarının eşitlik ilkesine uygun şekilde devletçe karşılanması gerekmektedir.

Bunun nasıl olacağı ile ilgili pek çok tartışma yürütülmektedir. Hükümet konunun 1925 tarihli Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun ile ilişkili olduğunu iddia etse de Bazı Bakanlar Kurulu Kararları ve bir takım yasal değişikliklerle sorun aşılabilir boyutta gözükmektedir. Cari anayasa, ruhu ile tüm temel insan haklarına aykırı bir formda olup mezkûr 1982 darbe yasaları ile de gerek Alevilerin gerekse dindar, gayri müslim tüm vatandaşların pek çok hakkı ihlal edilmektedir. Yeni bir anayasa ile Alevilerin Cemevi statüsü ile ilgili problemleri daha kolay bazı adımlarla çözülebilecektir. Raporun kapsam ve maksadı itibari ile konunun detaylı hukuki tahliline yer verilmemiştir.

3.3 1982 ANAYASASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982'den bu yana yürürlükte olan anayasasının 174. maddesi aynen şöyledir:

I. İnkılâp kanunlarının korunması

MADDE 174- Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;
2. 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun;
3. 30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun;
4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı kanunun 110 uncu maddesi hükmü;
5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;
6. 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun;
7. 26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun;
8. 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.

Tekke ve Zaviyeler ile ilgili kanunun;

... bilümun tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir...

... tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik (...) unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur...

ifadelerinden anlaşılacağı üzere yasa Alevilik kültürü ve uygulamalarını doğrudan yasaklayan bir içeriğe sahiptir.

Devrim Kanunları maddesi:

İnkılap/Devrim/Cumhuriyet Kanunları

Tevhid-i Tedrisat kanunu da ülkedeki tüm eğitim öğretim faaliyetlerini Milli Eğitim Bakanlığı uhdesinde toplayıp, vakıf vb. sivil toplum kuruluşlarının kendi eğitim müesseselerini kurabilmelerini yasaklayarak Aleviliğe uygun eğitim müesseselerinin kurulabilmesini yasaklamıştır. Konunun zorunlu din dersi ile ilgili boyutuna yukarıda değinildiğinden burada tekrar lüzumu görülmemiştir.

Rapor boyunca gerek görüşmelerden elde edilen veriler, gerekse sonuç kısmında belirtilen sorunlu alanların hemen hepsi burada yer alan, İnkılap -yaygın kullanımı ile devrim- kanunları ile ilişkilidir. Aslına bakılırsa Tevhid-i Tedrisat, Şapka, Tekke ve Zaviyeler, Lakap ve Ünvanlar ve Giyilemeyecek kisvelere dair kanunlar sadece Aleviler için değil ülkede tüm inanç mensupları için sınırlamalar getiren, genel olarak inanç ve ifade hürriyetine getirilen yasaklar için dayanak teşkil etmektedir.

Özellikle yedi maddeli Tevhid-i Tedrisat kanununun içeriği maddenin eğitim öğretim sisteminden çok inanç ve değer eğitimi ile ilgili olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. İlk madde eğitim ve öğretimi milli eğitime bağlarken hemen takip eden ikinci ve üçüncü maddeler dönemin Diyanet İşleri Başkanlığı'na tekabül eden Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti ya da diğer vakıflara bağlı eğitim kurumlarına ve bütçelerine el koymakta dördüncü madde ile de "yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere" bir ilahiyat fakültesi kurulmasını emretmektedir. Açıktır ki

yasanın maksadı eğitim sistemine dair olmayıp ülkedeki dini eğitimi "raptetmek" ve kendi anlayışına uygun bir "din adamı" sınıfı yetiştirmektir. Bu hali ile kanun, ülkedeki Sünni Müslümanlar için bir dini hürriyet ihlali oluştururken Alevi vatandaşları dikkate dahi almamış, Aleviliğin tekke ve zaviyelerini kapatarak hem yaşanmasına hem de eğitimine engel olmuştur.

Söz konusu yasalar insan hakları, özgürlük ve adalet ilkelerine aykırı, günümüz dünya uygulamaları ile kıyaslandığında ise "çağdışı" olmakla birlikte bu yasaların bir de "Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz" kaydıyla anayasal zırh ile korunmaya alınması; doğal hukuk ve adalete, uluslararası insan hakları ve hukuk müktesebatına aykırılık teşkil etmektedir.

Yeni bir anayasa ile bu anayasal zırh derhal ortadan kaldırılmalıdır. Böylece, bahse konu her bir yasanın toplumsal tartışma ve doğal yasama sürecine açık hale getirilerek, temel hak ve hürriyetler bağlamında yenilenmesi veya ortadan kaldırılması sağlanmalıdır. AÇNR' da Tevhid-i Tedrisat ve Tekke ve Zaviyeler kanunlarının "ele alınması" önerisi kayda alınmıştır.

3.4 ZORUNLU DİN DERSLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sistemi içerisinde zorunlu din dersleri bulunmaktadır. Eğitim kurumları içerisinde verilen zorunlu din derslerinden muafiyet, Müslüman olmayan çevrelerin taleplerince gerçekleşebilmektedir. Fakat bununla birlikte mezhepsel farklılıkların hesaba katıldığı bir müfredat programı uygulanmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), eğitimde zorunlu din ve ahlak kültürü dersleri hakkında Ankara'dan davacı olan 14 Türk vatandaşının 2011 yılında açtığı dava ile ilgili kararını Eylül 2014 tarihinde vermiş bulunmaktadır (Ntvcnbc, 2014) . 21163/11 başvuru no'lu 16 Eylül 2014 tarihli Mansur Yalçın ve diğerleri kararı ile AİHM; Türkiye hükümetinden, öğrencilerin zorunlu din kültürü ve ahlak derslerinden muaf tutulmalarını da sağlayacak yeni bir sisteme geçmesini istemiştir. Ayrıca mahkeme, din kültürü ve ahlak derslerinin zorunlu olmaktan

çıkartılıp, öğrencilerin muaf tutulabilecekleri bir sisteme geçilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Aleviliği içermeyen bir din dersinin zorunlu olması Alevi çocukları açısından bir baskı ve asimilasyon niteliğinde olup, Alevi çocuklarının bu derslerden muaf tutulabiliyor olması, dersleri seçmeyen öğrencileri kimliklerini açıklamaya zorlamak ve sosyal çevrelerinde dışlanma yaşamalarına sebep olmakla sonuçlanabilmektedir. Derse girmedikleri saatlerde okul koridorlarında beklemek zorunda kalmaları çocuklarda derin dışlanmışlık hissi yaratmakta ve dersi alan arkadaşları tarafından çeşitli sorular, sorgulamalar ve rahatsız edici davranışlara maruz bırakabilmektedir. Ders içeriklerine Aleviliğe dair eklemeler yapılması her ne kadar bu eklemeler sırasında Alevi uzmanlardan görüş alınmış olsa bile tatmin edici olmamakta, teolojik bir konunun devlet tarafından belirleniyor ve tanımlanıyor olması yanında derslerin İslam'ın Sünni yorumu ile yetişmiş ve Aleviliği tarafsız bir gözle değil de dışarıda, sapkın, makbul ve geçerli olmayan bir görüş olarak değerlendiren öğretmenler tarafından veriliyor olması da sorunlara yol açabilmektedir.

İster Aleviler ister Sünni veya diğer inanç mensupları için olsun devletin zorunlu eğitim müfredatında dini eğitim vermesi doğru değildir. Toplumun dini inançlar açısından homojen olmaması karşısında devletin tek tip bir dini müfredat(lar)ı dayatarak eğitim içeriğini belirliyor olması din ve vicdan hürriyetine aykırı olmakla beraber farklı görüş ve inançlardaki öğrencilerin bu derslere sokulması veya muaf tutulması bir şekilde öğrenciler açısından fişlenme, kategorize edilme ve sınıflandırılma sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla din eğitiminin devlet tekelinden çıkarılarak ailelerin ve din adamlarının katkısının da alınması suretiyle yeniden yapılandırılması elzemdir. Devlet eğitimin her alanından çekilmeli yalnızca pedagojik ve yasalara uygunluk açısından (şiddete yöneltme, nefret suçları vb.) denetleyici pozisyonda kalmalıdır. MAZLUMDER; 2013 yılında başlatmış olduğu "Tevhid-i Tedrisat Kanunu Kaldırılsın Kampanyası" ile zorunlu eğitime tabi tutulan toplumun; devletin baskıcı, yasakçı, inkârcı, tektipçi uygulamalarından kurtularak, kendi istediği gibi bir eğitim verebilmesinin yolunun açılacağını düşünmektedir.

Dolayısıyla zorunlu eğitimin kaldırılması halinde zorunlu din derslerinin ortaya çıkardığı sorunlar da büyük oranda ortadan kalkacaktır.

3.5 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Alevilerin sorunları söz konusu olduğunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığı ve uygulamaları öncelikli meselelerden birini oluşturmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, sadece Sünni İslam anlayışına dayalı hizmet veriyorken bütçesinin genel bütçeden karşılanması, bu kurumdan hizmet almayan kesimlerin başında gelen Alevilerin öncelikle adalet hissini yaralamaktadır. Aleviler vergileri ile Sünni din hizmetlerini finanse ederken aynı zamanda kendi ihtiyaçları için de öz kaynaklarını kullanmak durumunda kalmaktadır.

Devletin; Aleviliğin tanımlanması, cemevinin ibadethane olup olmaması vb Aleviler ile ilgili atacağı adımlarda Diyanet İşleri Başkanlığı'dan görüş alması Aleviler için Diyanet İşleri Başkanlığı'nı inanç hürriyetlerini ihlal eder bir konuma sokmaktadır. Bu sebeple; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sadece Alevilik bağlamında yapılandırılması hali de sorun için kalıcı bir çözüm yaratmaktan uzak olacaktır. Tüm inanç grupları (din, mezhep, kültür vb.) açısından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafsız ve her hangi bir inancın yanında ya da karşısında olmayan bir tutum içerisinde olmalıdır.

Her inanç grubu, cemaat, tarikat gibi kurumlar üzerinde herhangi bir devlet baskısı olmamalı, Cami, Kilise, Sinagog, Tekke, Dergah ve Cemevi gibi ibadethaneler, o inancın mensuplarınca kurulup işletilmeli, bütün âyin ve törenler kendi inançları çerçevesinde serbest olarak yapılabilmelidir.

Ayrıca devletin tekelinde olan bir diyanet anlayışı kabul edilemeyeceği gibi tek bir dini yorumu dayatan anlayış da kabul edilemezdir. Bu çerçevede; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tasfiye edilmesi nihai tahlilde elzemdir.

4. KAYNAKÇA

1. AÇNR : Alevi Çalıştayları Nihai Raporu (2010). *Alevi çalıştayları nihai rapor*. Ankara
2. Akad, M. ve Dinçkol, A. (1998). *Gerekçeli içtihatlı 1982 anayasası madde gerekçeleri ve maddelerle ilgili anayasa mahkemesi kararları*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
3. Anayasa Mahkemesi Kararı (1989). E. 1987/16, K. 1988/8, Karar tarihi 19.04.1988. *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı: 24. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayını.
4. Özipek, B. B.(2014). *Diyanet işleri başkanlığı sorunu. Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri Müzakere Toplantısı Raporu* (<http://www.liberal.org.tr/upresimler/turkiyenin-demokratiklesmesi-alevi-talepleri-rapor.pdf>).
5. Çayır, K. ve Ceyhan A., M. (2012). *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
6. Ecevitoglu, P.(2011). Aleviliği tanımlamanın dayanılmaz siyasi cazibesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66, 137-156.
7. Fıglalı, E.R. (1991). *Çağımızda itikadi İslam mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları.
8. Gül, İ.I., ve Karan, U.A.Y.(2011a). *Ayrımcılık yasağı eğitim rehberi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. Gül, İ.I., ve Karan, U.A.Y. (2011b). *Kavram, hukuk, izleme ve belgeleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi.
10. Gülmez, M. (2009). *İnsan hakları ve Avrupa Birliği hukukunda ayrımcılığın kaldırılması ve Türkiye, "AB'ye sosyal uyum" dizisi*, Ankara: Belediye-İş Yayını.
11. Karan.U. (2012). *Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık Yasağı : Hukuksal Çerçeve , Ayrımcılık : Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

12. Mazlumder (2010). *Türkiye’de dini ayrımcılık raporu*. İstanbul: Mazlumder.
13. Mazlumder Hukuk Komisyonu(2013). *Adil yargılanma hakkı açısından Sivas davası raporu*, Ankara : Mazlumder.
14. Melikoff, I. (1999). *Hacı Bektaş efsaneden gerçeğe*, Çev. T. Alptekin. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü Yayınları.
15. SDE(2009). *Alevi Raporu*. Ankara: Öncü Basımevi.
16. Tuğcu, H.(1998). Alevilik bir meşreptir. *Köprü Dergisi*. 62, 1-5.
17. Yalçınkaya, A. (1996). Alevilikte toplumsal kurumlar ve iktidar. Ankara :Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
18. Yapıcı, A (2009).İçimizdeki öteki: kimlik ve ön yargı kıskacında Sunni-Alevi ilişkileri. *Dem Dergisi*. 2(6), 52-59.
19. Yenisey D. K. (2006). İş kanununda eşitlik elkesi ve ayrımcılık yasağı. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*. 4(11), 63-82.
20. Şimşek, H.,ve Yıldırım, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
21. Zaman, S.(2009). *Alevi –Bektaşî edebiyatında yedi ulu ozan*. İstanbul: Can Yayınları
22. www.hubyar.net/dosyalar/alevihakihlal2013.pdf
23. <http://www.diyamet.gov.tr/tr/kategori/temel-ilke-ve-hedefler/23>
24. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25538213/>

5. EKLER

Ek-1

1-Alevi olduğunuz için farklı muamele gördünüz mü?
2-İnsanların size karşı tutumları-davranışları Alevi olduğunuzu öğrendikten sonra değişti mi?
3-Yaşadığınız yerde insanların inanç tutumları sizinki ile ne derece örtüşüyor? Bunu fark etmeniz ne şekilde oldu?
4-Bu farklılıklar hayatınızda bir değişime sebep oldu mu ?
5-Yaşadıklarınızı ayrımcılık olarak adlandırırsak, bunun sebebinin-kaynağının ne olduğunu düşünüyorsunuz?
6-Alevi olmak sizin için ne derece önemli?
7-Kendinizi "içinde rahatsız hissetmediğiniz" bir toplumsal grup var mı?
8-Kendinizi "içinde rahat hissettiğiniz" bir toplumsal grup var mı?
9- Uğradığınız ayrımcılıklara karşı yasal haklarınıza başvurduunuz mu? Ya da bu tür bir başvuruda adaletle sorununuzun çözüleceğini, ayrımcılık yapanların cezalandırılacağını düşünüyor musunuz?
10-Uğranılan ayrımcılığın sivil bireylerden mi yoksa devlet politikalarından mı kaynaklandığını düşünüyorsunuz? Yasalardan kaynaklı bir ayrımcılık olduğunu düşünüyor musunuz? Hangi kurumlarda daha çok ayrımcılık yapıldığını düşünüyorsunuz?
11-Sizce ayrımcılığın engellenmesi/ azaltılması için neler yapılabilir?
12-Sizce Türkiye'de farklı etnik/dinsel kimliğini açıklayan kişilere karşı diğer insanlar genel olarak hoşgörülü müdür?

Ek-2

Sıra	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek	Kod
1	20	Kadın	Lise	Öğrenci	K20Ö
2	53	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	K53E
3	25	Erkek	Üniversite	Öğrenci	E25Ö
4	64	Erkek	İlkokul	İşçi	E64İ
5	69	Erkek	Lise	Emekli	E69E
6	64	Erkek	İlkokul	Şoför	E64Ş
7	58	Kadın	İlkokul	Terzi	K58T
8	58	Erkek	İlkokul	Müzişyen	E58M
9	23	Erkek	Üniversite	Öğrenci	E23Ö
10	64	Erkek	Lise	Emekli	E64E
11	60	Erkek	Yüksekokul	Emekli	E60E
12	45	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	K45E
13	24	Kadın	Yüksekokul	Sekreter	K24S
14	43	Erkek	Ortaokul	Tesisatçı	E43T
15	23	Erkek	Lise	Aşçı	E23A
16	47	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	K47A
17	37	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	K37E

*Kod: Katılımcıların demografik formları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Analiz sırasında araştırmacılara kolaylık sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca katılımcılara kimlik bilgilerinin saklanacağına dair verilen teminat sebebiyle isimler kullanılmamıştır.